Ümumi məlumat	**Fənnin adı, kodu və kreditlərin sayı**	TURK101 Türkologiyaya giriş, 6 AKTS
	Departament	Dillər və ədəbiyyatlar
	Proqram (bakalavr, magistr)	Bakalavr
	Tədris semestri	2025/2026-cı tədris ilinin payız semestri
	Fənni tədris edən müəllim (lər)	Almaz Bədəlova
	E-mail:	doctorant@live.com
	Mühazirə otağı/Cədvəl	
	Konsultasiya vaxtı	Tələbələrlə uyğunlaşdırılmış vaxtda
Prerekvizitlər	Yoxdur	
Tədris dili	Azərbaycan	
Fənnin növü (məcburi, seçmə)	Məcburi	
Dərsliklər və əlavə ədəbiyyat	**Dərsliklər:** 1. A. Caferoğlu, Türk dili tarihi I-II, İstanbul 1984 2. F. Zeynalov. Türk dillərinin müqayisəli qrammatikası. Bakı, 2008 3. F. Zeynalov. Türkologiyanın əsasları. Bakı, 1981 4. B. Xəlilov. Türkologiyaya giriş, Bakı, 2013 5. A.Von Gabain, Eski Türkçenin Grameri, (Çev. Mehmet Akalın), Ankara 1988 6. T.Tekin, Orhun Yazıtları, İstanbul 2003 7. Kazımov Q. Azərbaycan dilinin tarixi B 2001. 8. Quliyev M. Qədim türklər B. 1993. 9. Qumulyov. L. Qədim türklər.B.1993. 10. Muxtarova Ə. Türk xalqlarının tarixi B.1999 11. Rəcəbov Ə., Məmmədov Y. Orxon –Yenisey abidələri B.1993. 12. Rəcəbli Ə . Qədim türk yazılı abidələri. B.2009. 13. Şükürlü Ə.Qədim türk yazılı abidələrinin dili. B.1993 14. Yusifov M. Türkologiyaya giriş B 2000 15. Zeynalov F. Qədim türk yazılı abidələri. B. 2009.	
Kursun təsviri	Türkologiyaya aid indiyədək çoxlu sayda tədqiqat işləri aparılmış, dərslik və dərs vəsaitləri çap edilmişdir. Bu fənnin tədrisində mövcud elmi-tədqiqat işlərinin nəticələri, eləcə də dərslik və dərs vəsaitlərinin təcrübələri nəzərə alınmışdır. Fənnin tədris olunmasının əsas məqsədi türk dillərinin təsviri və müqayisəli şəkildə öyrənilməsidir. Kursda türk dilinin tarixi inkişaf mərhələləri təsvir ediləcək, dövrlər üzrə türk dillərinin differnsiasiya və inteqrasiya prosesləri izləniləcəkdir. Türk dillərinin dünya dilləri içərisində yerini müəyyənləşdirmək, bu ailəyə hansı qədim və çağdaş dillərin aid olması incələnəcəkdir. Ana türkcə və proto-türk tayfları haqda tarxi və linqvistik ədəbiyyat dərindən təhili olunacaq. Türk dillərinin təsnifatı məslələri təhlil olunacaq. Çağdaş türk dillərinin milli dil səviyyəsinə qalxma və dialektlər səviyyəsində qalma səbəbləri araşdırılacaq.	
Kursun məqsədləri	Kursun öyrənilməsində məqsəd türk dilini diaxron və sinxron şəkildə tədris etməkdir. Türk dilinin tarixi, qədim yazılı nümunələri, onların dil xüsusiyyətləri haqqında məlumat vermək, nümunələrlə tanış etməkdir. Qədim türk dilinin bölünməsi nəticəsində yaranan müasir türk dillərinin yayıldığı coğrafi areal , türk dillərinin yaranma və inkişaf tarixi, genealoji qrupları və onların dil xüsusiyyətləri ilə tanış etməkdir. Eyni zamanda tələbələrdə türkologiyanın elmi istiqamət kimi	

	mahiyyətini, predmetini və inkişaf mərhələlərini dərk etmək bacarığını formalaşdırmaqdır. Kursun məqsədi yalnız nəzəri məlumat verməklə məhdudlaşmır, həm də tələbələrdə elmi təfəkkürün inkişafını,müqayisəli dilçilik bacarıqlarını,tarixi-linqvistik analiz vərdişlərini, dillərarası əlaqələri anlamaq qabiliyyətini formalaşdırmağı hədəfləyir.Kurs tələbələrə türk xalqlarının tarixi, mədəniyyəti, folkloru və etnoqrafiyası barədə ilkin təsəvvür yaradır, onları gələcəkdə bu sahədə müstəqil araşdırma aparmağa hazırlayır.Fənnin daha bir mühüm məqsədi isə tələbələrdə elmi mənbələrlə işləmək, fərqli nəzəriyyələri müqayisə etmək, obyektiv nəticələr çıxarmaq bacarığını inkişaf etdirməkdir. Bu, onların yalnız filoloji biliklərini deyil, həm də tənqidi düşünmə və analitik yanaşma qabiliyyətlərini gücləndirir. Beləliklə, kursun ümumi məqsədi tələbələrin türk dilləri və xalqları haqqında fundamental elmi baza əldə etməsini, onların tarixi və müasir inkişaf qanunauyğunluqlarını mənimsəməsini və gələcək elmi-pedaqoji fəaliyyətlərində istifadə edə biləcəkləri praktiki bacarıqlar qazanmasını təmin etməkdir
Tədrisin (öyrənmənin) nəticələri	Kursun sonunda tələbələr öyrənəcəklər: 1. Türkologiyanın predmeti, mahiyyəti və inkişaf mərhələləri haqqında sistemli biliklərə yiyələnəcək; 2. Türk xalqlarının etnogenezi, tarixi coğrafiyası və mədəni irsi barədə anlayış qazanacaq; 3. Türk dillərinin genealoji qruplarını, onların əsas fonetik, leksik və qrammatik xüsusiyyətlərini izah edə biləcək; 4. Qədim türk yazılı abidələrinin (Orxon-Yenisey kitabələri, Uyğur mətnləri və s.) dil, məzmun və tarixi əhəmiyyətini şərh edə biləcək; 5. Müasir dövrdə türk dillərinin yayılma areallarını və qarşılıqlı əlaqələrini təhlil edə biləcək 6. Müqayisəli dilçilik metodları əsasında türk dillərinin oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyən edə biləcək; 7. Ana türkcənin tarixi və ilk yaranma məkanı haqqındakı görüşləri müzakirə edə bilmək; 8. Ana türkcənin tarixi inkişaf mərhələlərini düzgün dövrləşdirməyi bilmək; 9. Türk dillərinin təsnifatını düzgün müəyyən etmək; 10. Qədim və orta dövr türk tayfa dillərinin fonetik, leksik və morfoloji xüsusiyyətlərini müəyyən edə bilmək; 11. Qədim və orta dövr türk tayfa dillərinin leksikasında fərqləri müəyyən edə bilmək; 12. Tarixi-müqayisəli metodla çağdaş və qədim türk tayfa dilləri arasında paralleliklər aparmağı bilmək;

Tədris metodları	Mühazirə	+
	Qrup müzakirəsi	+
	Sual-cavab/mətn çalışması	+

Qiymətləndirmə	**Komponentləri**	**Tarix/son müddət**	**Faiz (%)**
	Aralıq imtahanı		30

	Fəallıq		5
	Tapşırıq		5
	Final imtahanı		40
	Quiz		15 (5+5+5)
	Davamiyyət		5
	Yekun		100

Qaydalar (Tədris siyasəti və davranış)

Fəallıq: Tələbənin müzakirələrdə iştirakı nəzərə alınır. Həftə ərzində tələbənin dərsdəki fəallığı (verilən materialın təmini, mənimsənilməsi, sual-cavabda iştirakı, mövzuyla əlaqəli sualların verilməsi, analiz etmə bacarığını göstərmə və s.), mövzu haqqında diskussiyadakı hazırlığı əsasında qiymətləndirmə aparılacaqdır. Sual-cavab metoduyla tələbənin mövzunu mənimsədiyi qitmətləndiriləcəkdir. Eyni zamanda informasiya məğzli mövzular əsasında videodерslər hazırlanacaq.

Tapşırıqlar : Bu fənn tələbələrin yalnız nəzəri biliklərini deyil, həm də araşdırma**,** tənqidi təfəkkür**,** təqdimat hazırlama bacarıqlarını inkişaf etdirməyə yönəlmişdir. Tapşırıqlar keçirilən mövzulara aid verilir və bir-birini tamamlayır. Məqsəd mühazirə materialının möhkəmləndirilməsi, müstəqil oxu vərdişlərinin formalaşdırılması və tələbənin mövzu üzərində fərdi işləməsinə şərait yaratmaqdır. Kursun tələbindən irəli gələrək oxu və dinləmə tapşırıqları, müxtəlif türk dillərində bir mətnin qısa müqayisəli təhlili, 3–4 nəfərlik qrup şəklində terminoloji lüğət tərtibi (20–25 əsas termin və izahı) kimi tapşırıqların keçirilməsi nəzərdə tutulur.

Quizlər: Türk dili materalları əsasında həm mətn təhlili, həm də analiz mahiyyətli mətnlər hazırlanacaqdır. Bu üç quiz birlikdə nəzəri bilikləri, tarixi faktları və müasir problemlərə yanaşma bacarıqlarını qiymətləndirir. Həm test, həm qısa cavab, həm də müzakirə suallarının qarışığı tələbələrdə həm reproduktiv (biliklərin xatırlanması), həm də analitik düşünmə qabiliyyətini inkişaf etdirir. Türk dillərinin təsnifatı, qohumluq əlaqələri və əsas dil qrupları haqqında biliklərini yoxlamaq və möhkəmləndirmək məqsədilə təşkil olunacaq. Eyni zamanada türkologiya elminin tarixi inkişaf mərhələlərini, görkəmli alimlərin fəaliyyətini və əsas elmi məktəbləri dərk etməsini əhatə edəcək

Davamiyyət: Semestr ərzində tələbənin dərsdə iştirakına görə bal verilir. 2 qaib 1 balı kəsir. Semestr ərzində tələbə 5 akademik dərs saatı buraxdığı zaman davamiyyətdən balı almayacaqdır.

Qeyd: Tələbə dərsdə 25% iştirak etməzsə imtahana buraxılmayacaq.

İmtahan haqqında:

Aralıq və Final imtahanları açıq (eyni zamanda mətn təhlili) və qapalı sual formasında keçiriləcəkdir.

Cədvəl

	Tarix	Fənnin mövzuları	Dərslik/Tapşırıqlar

1		Türkologiya elmi, mənbələri Türk dilinin tarixi məsələləri haqqında	Xəlilov, 5-9 Zeynalov, 10-14 Caferoğlu-I, 10
2		Türk dilinin dünya dilləri içindəki yeri. Dil qohumluğu. Dil nəzəriyyələri.	Xəlilov, 45-51
3		Ural-Altay nəzəriyyəsi	Xəlilov, 45-61
4		Türk dilinin dövrləşdirilməsi məsələsi	Xəlilov, 127-137 Zeynalov, 10-29
5		Qədim türk dövrü. Mövcut olduğu tarixi yerlər. Abidələr.	Zeynalov, 15-36 Xəlilov, 127-137
6		İlk yazılı abidələr. Xüsusiyyətləri	Zeynalov, 15-36 Tekin, 2003, Kül Tigin yazıtı, 35
7		Türk dilinin fonetik ve leksik quruluşu	Xəlilov, 257-279 Tekin, 2003, Kül Tigin yazıtı, 35-42
8		Türk dilinin morfoloji quruluşu **Aralıq imtahanı**	Xəlilov, 279-291; Zeynalov, 76-279 Tekin, 2003, Kül Tigin yazıtı, 35-42
9		Orta türk dövrü. Tarixi məlumatlar. Qaynaqlar.	Xəlilov, 221-230
10		Türk dillərinin təsnifatı. Türk və xarici Türkoloqların təsnifatlarının xüsusiyyətləri	Xəlilov, 291-321 Zeynalov, 76-279
11		Oğuz qrupu türk dilləri. Yayıldıqları ərazilər. Xüsusiyyətləri	Xəlilov, 257-279 Zeynalov,68-76
12		Qıpçaq qrupu. türk dilləri. Yayıldıqları ərazilər. Xüsusiyyətləri	Xəlilov, 279-291
13		Karluq-uyğur qrupu. Fonetik və leksik xüsusiyyətləri	Zeynalov, 181-279 Zeynalov, 325-335
14		Çuvaş dili. Yakut dili. Dil xüsusiyyətləri	Xəlilov, 344-355
15		I Bakı Türkoloji Qurultayı Yekun. Dəyərləndirmə	Xəlilov, 358-368
		Final	